

לעילוי נשמת

אאמו"ר הגאון רבי דב בן רבי זלמן זצלה"ה

נלב"ע כב שבט תשפ"ד

אמי מורתי הצדקנית מרת שיינא בת רבי ישראל שלום ע"ה

נלב"ע יד סיון תשע"א

דברי ישר

לקוטים, מוסרים ופרפראות בפשט ובדרש

בפרשת השבוע ובענייני דיומא

בהוצאת מכון דברי ישר

פרשות בהר ובחקתי תשפ"ד
 סיום שנה ט"ו
 גליון תרמ"א - 641

בהר

בינת ישר

זה לא שלך

את פסוק לא תתן לו בנפש ובמרבית לא תתן אקלף. אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ויקרא כה לו, לח השפתי כהן מבאר מה שאמר את פסוק לא תתן לו בנפש וסמך לזה אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, ומה צורך להוסיף בענין זה שהוציאנו ממצרים.

לומר למלוה ברבית, אתה חושב שהכסף והאוכל שלך, לא - אין זה כך, אל תחשוב שהוא כסף, כי לי הכסף ולי הזהב, וכסף אשר יש לך ממני הוא אשר הוצאתי אותך מארץ מצרים ונתתי את חן העם בעיני מצרים וכל אחד ואחד מישראל הוציא תשעים חמורים טעונים כסף וזהב.

ומתבאר הכתוב: את מה שאתה חושב שהוא פסוק לא תתן לו בנפש ובמרבית לא תתן מה שאתה חושב שהוא אקלף. כי אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים וכל אשר יש לי שלי הוא וממני הוא כמו שהתעשרת במצרים כי אני נתתי את חן העם בעיני מצרים ולא מצד פעולתך.

על תנאי זה קבלת

את פסוק לא תתן לו בנפש ובמרבית לא תתן אקלף. אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ויקרא כה לו, לח בילקוט שמעוני רסו תרס"ו אמרו כל המודה במצות ריבית מודה ביציאת מצרים, וכל שאינו מקיים כופר ביציאת מצרים.

מבאר הכתב סופר את שייכות ענין רבית ליציאת מצרים.

דרכו של עולם כי יקשה לאדם שילווה לחבירו ממון משלו, ממון אשר עמל וטרח בו, וילוהו בחנם בלי שכר כסף.

אבל כאשר יתבונן האדם כאשר יתן איש לרעהו מתנת ממון מרובה, אבל יתנה עמו שאם יבוא אחד מבניו של הנותן לקבל הלוואה מהמקבל, הוא יצטרך להלוותו בלי בחינם בלי רבית, הדבר הזה לא יקשה עליו, שלולא זה לא היה לו כלל כסף להלוות, ועל מנת כן קיבל המתנה.

כן הוא בענין זה, מי שמודה ביציאת מצרים שהשי"ת הוציא אותנו ונתן לנו כסף וזהב על מנת שנלוה לכל איש מישראל בני א"ל חי בלי נשך ותרבית, למה יקשה עלינו לעשות כן, הלא על תנאי זה ניתן לנו מעיקרא. ואם הוא כופר במצוה זו, אין זה אלא מפני שהוא כופר ביציאת מצרים וכופר בטובה, וזה שאמר כל המודה ומקיים ריבית מודה ביציאת מצרים.

החיאת גר תושב - מצוה התלויה בארץ

אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען ויקרא כה, לח בכל המקומות בהם נאמר שה' הוציאנו ממצרים, לא הזכיר את הנתינה של ארץ כנען, כאן שינה הכתוב והזכיר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען.

מבאר המשך חכמה כי פסוק זה נאמר על מה שאמר למעלה פסוק לה גר ותושב נחמי עמך, שמלמדנו שגר תושב מצוה להחיותו, אבל גר תושב אינו נוהג רק בזמן שהיובל נוהג, שכל יושביה יושבין עליה.

ואמר לתת לכם את ארץ כנען, ללמדנו כי המצוה להחיות גר ותושב, נוהג רק בזמן שארץ כנען נתונה לכם וכל יושביה יושבין עליה, אבל בזמן שאין ארץ כנען נתונה לכם אין אתם מצווים להחיותו.

אבל בשאר המצוות - ציצית, שרצים ומשקולות אמר רק אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים בלי להזכיר ארץ כנען, כי מצוות אלו אינן תלויות בארץ ובישיבתה.

צורת ישר

רמזים לאופן ההוכחה לחוטא

וכי ימוך אחיד ומטה ידו עמך והתזקק בו גר ותושב נחמי עמך. אל תקח מאתו נפש ותרבית ויקראת מא' להיך נחמי עמך. את פסוק לא תתן לו בנפש ובמרבית לא תתן אקלף. ויקרא כה לו-לח

דרש השפתי כהן פסוקים אלו בדרוש נעים על הדרך להשיב החוטא למוטב.

וכי ימוך אחיד ומטה ידו שאם עשה שום עוון או שעבר שום עבירה ואתה יש לך כח ויכולת למחות בו וליסר, כשעושה אותה עבירה כאילו אתה והוא עושין אותה, זה מה שאמר עמך, לפי שישאלהם ערבים זה לזה. והתזקק בו שתיסרהו בחזקה ותשיבהו ממכשול עונו, גר כלומר אחר שהיה גר שיצא החוצה, יהיה תושב ויחזור לישבו על ידי ששב בתשובה, נחמי עמך שעל ידי שהשבת אותו הוא חי.

אל תקח מאתו נפש כשאתה מיסר אותו אל תייסרנו בפנים זועפות כאילו אתה נושך אותו בנשך.

ותרבית כשאתה מוכיח אותו, שלא יהיה ברבים, כי אז לא יקבל ויעשה במזיד ואתה מחטיאו, כמו שאמר ערכין טז: הוצח תוכיח יכול אתה מוכיחו ופניו נכלמים חלמוד לומר ולא תשא עליו חטא.

את פסוק הכיסופין וההלבנות שאתה מלבינו ומכסיף את פניו לצורך השבתו לדרך הטוב, לא תתן לו בנשך - לא יהיה בנשך, בפנים זועפות כמו שאמר קודם, ובמרבית לא תתן, כשאתה מוכיח אותו שלא תרבה עליו דברים.

אין שמיעה אין עסק

וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ וְיִקְרָא כו יד

צריך לדעת, היכן נצטוו בתחילת הפרשה על השמיעה, שעל זה אומר כאן וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ, הרי בתחילת הפרשה מתנה את הברכה באם בחקתי תלכו ואם כן היה צריך להתחיל בפסוק הבא וְאִם בְּחֻקֵּי תִמְאָסוּ שזה הוא הפכו של התנאי הראשון אם בחקתי תלכו.

מבאר האור החיים הקד' כי בא הכתוב להעיר לנו כי מה שאמר בתחילת הדברים אם בחקתי, שכוונתו היא על עסק התורה, הצד ההפוך של זה מתחיל באי שמיעה, כי השמיעה היא היסוד לעסק התורה כנאמר ישעיה נה ג שִׁמְעוּ וְתַחֲי נַפְשְׁכֶם, וכנאמר יִשְׁמַע חֻקֵּי וְיִוֹסֵף לִקְחַ מִשְׁלֵי א, ה, וכל מה שמגיע אחר כך שאינו עמל בתורה והמסתעף מזה, כי לא הטה אזנו לשמוע קול ה'.

שבע כנגד שבע

וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֹהִים. וְאִם בְּחֻקֵּי תִמְאָסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטֵי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתֵי לְהַפְרֹכֶם אֶת בְּרִיתִי וְיִקְרָא כו יד-טו

רש"י הולך ומונה ז' עבירות הרמוזים בפסוקים אלו.

ואם לא תשמעו לי – להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים.

ולא תעשו – משלא תלמדו לא תעשו הרי שתי עבירות.

ואם בחקתי תמאסו – מואס באחרים העושים.

משפטי תגעל נפשכם – שונא החכמים.

לבלתי עשות – מונע את אחרים מעשות.

את כל מצותי – כופר שלא צויתים.

להפרכם את בריתי – כופר בעיקר.

הרי שבע עבירות, הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית, ואלו הן – לא למד ולא עשה, מואס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את האחרים, כופר במצות, כופר בעיקר.

קשה, שואל רבי עובדיה מברטנורא בפירושו על רש"י, מפני מה רש"י דחק עצמו למצוא רמזים לשבע עבירות ואף שלא נאמר במפורש.

ומיישב, כי אחר כך אומרת התורה והפיתית אתכם גם אני שבע על חטאתיכם וכן ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם, ואי אפשר לפרש שההכאה תהיה פי שבע יותר מהחטאים והעוונות, שאין זה מן הדין להעניש יותר מהראוי, אלא הפירוש הוא שעל שבע עבירות יגיעו שבע פורענויות, ולכן דחק רש"י למצוא מה הן אותן שבע עבירות שבעבורם יהיו שבע פורענויות, והכל נרמז בשני כתובים אלו.

מתוך שלא לשמה בא שלא עושה כלל

וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי וְלֹא

תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֹהִים

הנצי"ב בהעמק דבר מפרש וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי – שלא

תעשו לשמי [אלא לשם סיבות אחרות כפי שיתבאר].

ואף כי באמת אין בחטא הזה של עשיה שלא לשמו יתברך עד כדי עונש גדול, אבל הכתוב הולך ומונה ומלמדנו איך דרכו של יצה"ר להתחיל בדבר קטן ונוקב ויורד עד התהום.

מתחלה אינו מפתה לא לעשות, אלא מפתה שלא לעשות לשמה, במיוחד בדברים ציבוריים ומעשה צדקה וחסד הנהוג גם בטבע ישראל.

אבל בגלל שנעשה שלא לשמו של הקב"ה מגיע אח"כ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֹהִים – שלא יעשו כלל.

וכך, מסטיה קטנה באופן קיום המצוות, הולכים ומדרדרים עד שלא עושים כלל. גם שלא לשמה מוחלט.

החטא כשלעצמו אינו ראוי לעונש חמור, אבל הוא הפתח לחטא האחרון שעונשו גדול.

ואם תקשה הרי אמרו חז"ל פסחים ג: לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת אֵפִילוּ שְׁלֹא לִשְׁמָה שְׁמַתוֹךְ שְׁלֹא לִשְׁמָה בֹא לִשְׁמָה, ולפי מה שפירש, הרי עשיה שלא לשמה היא פתח לכל החטאים, ואיך אמרו חז"ל שיעשה כך.

ומבאר כי יש הבדל בין עשיה שלא לשמה של היחיד לשל הרבים.

כאן בענין מדבר על הרבים שהסכימו לעשות המצוות שלא לשם ה', וכאשר רבים מסכימים לזה, לא יבוא לידי דבר טוב ולא יגיעו להיות עושים לשמה.

אבל יחיד, שאפילו שהוא לא הגיע למדה זו לעשות לשמה, אבל יבא אחר ובגללו יעשה לשמה, או גם הוא אחר כך יבוא לידי לשמה.